

1. ספר המצוות, מצוות עשה נ"ה-נ"ו

(א) היא שצונו לשחוט שה הפסח ביום ארבעה עשר בניסן בין הערבים. ומי שעובר על צווי זה ולא יקריבהו בזמנו חייב כרת בין איש בין אשה. וכבר התבאר בגמרא (פסחים צ"א) שפסח ראשון מצוה לנשים ודוחה את השבת, כלומר הקרבנות בארבעה עשר שחל להיות בשבת כמו כל איש מישראל, ולשון התורה בחיוב כרת הוא אמרו וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא. ובתחלת כריתות (דף ב') כשמו מצות שיתחייב העובר עליהן כרת והם כולם לא תעשה אמר והפסח והמילה במצות עשה. וכבר זכרנו זה בהקדמה. וכבר התבאר מצוה זו בפסחים (בא אל פרעה, הלכות קרבן פסח פ"א):

(א) היא שצונו לאכול כבש הפסח בליל חמשה עשר מניסן בתנאיו הנזכרים והוא שיהיה צלי ושיאכל בבית אחד ושיאכל עם מצות ומרורים, והוא אמרו ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו. ואולי יקשה עלי המקשה ויאמר למה תמנה אכילת פסח מצוה ומרור מצוה אחת ולא תמנה אותם שלש מצות, אשיבנו אמנם היות אכילת מצוה בפני עצמה הוא אמת כמו שאני עתיד לבאר, וכן אכילת בשר הפסח מצוה בפני עצמה כמו שזכרנו אבל המרור נגרר לאכילת פסח ואינו נמנה מצוה בפני עצמה. וראיה לדבר שבשר הפסח יאכל לקיים המצוה הן שיזדמן המרור או לא הזדמן, והמרור לא יאכל כי אם עם בשר הפסח כאמרו על מרורים יאכלוהו. אבל המרור מבלי בשר לא עשה כלום ולא נאמר כבר קיים מצוה אחת. ולשון מכילתא צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו מגיד שמצות הפסח צלי מצוה ומרור כלומר שהמצוה היא קיבוץ אלה. ושם אמרו מנין אתה אומר שאם אין להם מצוה ומרור הם יוצאין ידי חובתן בפסח תלמוד לומר יאכלוהו כלומר הבשר לבדו, יכול אין להם פסח [לא] יצאו ידי חובתם במצה ומרור הרי אתה דן הואיל והפסח מצות עשה ומצה ומרור מצות עשה הא למדת שאם אין להם מצוה ומרור יוצאין בפסח כך אין להם פסח יצאו במצה ומרור (תלמוד לומר יאכלוהו). ושם אמרו יאכלוהו מכאן שהפסח נאכל על השובע ואין מצוה ומרור נאכלין על השובע, לפי שעיקר המצוה אכילת הבשר כמו שאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה והמרור נגרר אחר אכילת הבשר, וחיובו כמו שהתבאר מכתובים אלו למי שיבינם. והראיה הנגלית על זה היא השרש הנכתב בתלמוד, והוא אמרם (פסחים ק"כ) מרור בזמן הזה דרבנן כי מן התורה אין חובה לאכול בפני עצמו ואמנם יאכל עם בשר הפסח. והיא ראה ברורה שהוא מן הדברים הנגררין אחר המצוה לא שאכילתו מצוה בפני עצמה, ומשפטי מצוה זו גם כן מבוארים במסכת פסחים. (בא אל פרעה, קרבן פסח פ"א):

2. פסחים ג' ב:ז'

הנהו תלתא כהני חד אמר הגיעני כפול וחד אמר הגיעני כזית וחד אמר הגיעני כזנב הלטאה בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול

3. ברכות ט' א:י"ב-כ"ט

ואילו אכילת פסחים לא קתני ורמינהי קריאת שמע ערבית והלל בלילי פסחים ואכילת פסח מצותן עד שיעלה עמוד השחר אמר רב יוסף לא קשיא הא רבי אלעזר בן עזריה הא רבי עקיבא דתניא ואכלו את הבשר בלילה הזה רבי אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן בלילה הזה ונאמר להלן ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות אמר ליה רבי עקיבא והלא כבר נאמר בחפזון עד שעת חפזון אם כן מה תלמוד לומר בלילה יכול יהא נאכל כקדשים ביום תלמוד לומר בלילה בלילה הוא נאכל ולא ביום בשלמא לרבי אלעזר בן עזריה דאית ליה גזירה שוה אצטריך למכתב ליה הזה אלא לרבי עקיבא האי הזה מאי עביד ליה למעוטי לילה אחר הוא דאתא סלקא דעתך אמינא הואיל ופסח קדשים קלים ושלמים קדשים קלים מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד אף פסח נאכל שתי לילות במקום שני ימים ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד קמשמע לן בלילה הזה בלילה הזה הוא נאכל ואינו נאכל בלילה אחר ורבי אלעזר בן עזריה מלא תותירו עד בקר נפקא ורבי עקיבא אי מהתם הוה אמינא מאי בקר בקר שני ורבי אלעזר אמר לך כל בקר בקר ראשון הוא והני תנאי כהני תנאי דתניא שם התזכר את הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים רבי אליעזר אומר בערב אתה זוכה וכבוא השמש אתה אוכל ומועד צאתך ממצרים אתה שורף רבי יהושע אומר בערב אתה זוכה כבוא השמש אתה אוכל ועד מתי אתה אוכל והולך עד מועד צאתך ממצרים אמר רבי אבא הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה על מה נחלקו על שעת חפזון רבי אלעזר בן עזריה סבר מאי חפזון חפזון דמצרים ורבי עקיבא סבר מאי חפזון חפזון דישאל תניא נמי הכי הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב:

4. נזיר כ"ג א:י"ב-י"ג

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מאי דכתיב (הושע יד, י) כי ישירים דרכי ה' וצדיקים ילכו בסם ופושעים יכשלו בסם משל לשני בני אדם שצלו את פסחיהן אחד אכלו לשום מצוה ואחד אכלו לשום אכילה גסה זה שאכלו לשום מצוה וצדיקים ילכו בסם וזה שאכלו לשום אכילה גסה ופושעים יכשלו בסם אמר ר"ל האי רשע קרית ליה נהי דלא קא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קא עביד אלא משל לשני בני אדם זה אשתו ואחותו עמו וזה אשתו ואחותו עמו לזה נזדמנה לו אשתו ולזה נזדמנה לו אחותו זה שנזדמנה לו אשתו וצדיקים ילכו בסם וזה שנזדמנה לו אחותו ופושעים יכשלו בסם

5. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף מ עמוד א

הכתיב: ואכלו אותם אשר כופר בהם, מלמד, שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרין! אלא, רצה - הוא אוכלה, רצה - כהן אחר אוכלה? ת"ל: מצות תאכל במקום קדוש - מצוה; אלא לרב יצחק בר אבדימי, דאמר: אבא שאול היא, הכא מאי תרי גווני איכא? וכי תימא, רצה - לתאבון אוכלה, רצה - אכילה גסה אוכלה, אכילה גסה מי שמה אכילה? והאמר ר"ל: האוכל אכילה גסה ביוה"כ - פטור מלא תעונה!

6. תוספות מסכת יבמות דף מ עמוד א

אכילה גסה ביוה"כ פטור - וא"ת דאמר בפרק מי שאמר הריני נזיר (נזיר דף כג. ושם) כי ישירים דרכי ה' צדיקים ילכו בסם ופושעים יכשלו בסם (הושע יד) משל לבי בני אדם שצלו פסחיהן אחד אכלו לשם פסחו ואחד אכלו אכילה גסה ומשמע התם דתרוייהו נפקי אלמא הוא אכילה וי"ל דתרי עניני אכילה גסה הם.

7. תוספות מסכת פסחים דף קז עמוד ב

דילמא אתי למיכל אכילה גסה - ואינה אכילה כדאמרין בפרק בתרא דיומא (דף פ:.) האוכל אכילה גסה ביום הכפורים פטור וקשה דאמריי בנזיר (דף כג.) גבי פסח זה שאכלו אכילה גסה ופושעים יכשלו בסם ופרק רשע קרית ליה נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא קא עביד ואומר ר"ת דתרי גווני אכילה גסה אחת שנפשו קצה מלאכול ועל אותה פטור ביוה"כ ויש אכילה גסה שאינו מתאוה לאכול אך יש בה טעם והא דפסח נאכל על השבע היינו שמתאוה לאכול קצת ועוד י"ל דאין לו לקרותו רשע כיון שקיים מצות פסח אף על פי שלא קיים מצות

אכילה דאכילת פסחים לא מעכבא ומה שפירש רשב"ם דנקט מצה משום דשייכא אפילו בזמן הזה דליכא פסח לא נהירא דאפילו הוי טעמא משום פסח אסור בזמן הזה כדמוכח בסמוך גבי רב ששת דהוה יתיב כולי יומא בתעניתא ופירוש אחר עיקר שפ"י דנקט מצה דבאכילה מועטת הוי אכילה גסה.

8. חיזושי הריטב"א מסכת יבמות דף מ עמוד א

ואכילה גסה מי שמה אכילה והא אמר ר"ל וכו'. פי' אכילה גסה מה שאדם אוכל אחר שהוא שבע לגמרי, דהא לא חשיבא אכילה בשום דבר מצוה וביום הכיפורים פטור עליה (וכל') [וכן] בכל שאר איסור, דאילו התחיל לאכול לתיאבון ואכל עד שהיתה אכילה גסה הא ודאי בתחילת אכילתו יוציא ידי מצוה או מתחייב על האיסורין וזה ברור. והא אמר ר"ל האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים פטור. פרש"י ז"ל פי' אלמא לאו אכילה היא, וא"ת והא ביום הכיפורים לא כתיבא אכילה אלא עינוי ודלמא משום הכי פטור דאכתי איכא עינוי ואף על גב דעבד אכילה, י"ל דהא מוכחינן התם מקראי [דעינוי] דאכילה אקרי עינוי והרי הוא כאילו אמר תענו את נפשותיכם מאכילה, אלא ששינה הכתוב במשמעו וכדי שלא יתחייב בכזית אלא בככותבת. והקשו בתוס' דהכא אמרינן דאכילה גסה אין שמה אכילה ואין יוצאין בה ידי חובתו, ואילו בהוריות אמרינן אמר רב נחמן מאי דכתיב כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם משל לבי בני אדם שצלו פסחיהם אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו לשם אכילה גסה זה שאכלו לשם מצוה וצדיקים ילכו בם וזה שאכלו אכילה גסה ופושעים יכשלו בם אמר ליה ריש לקיש רשע קרית ליה נהי דלא עביד מצוה מן המובחר פסח מיהא עביד, ותיצרו דהתם משום דסבר דאכילת פסח אינה מעכבת אלא שמצוה לאכול, ואחרים תירצו דאכילה גסה האמור שם אינו כענין האמור בכאן, דהתם בעי למימר שאכל למלא בטנו ולא לשם מצוה, תדע דהתם נקט אחד אכלו לשם מצוה ואחד אכלו אכילה גסה ולא נקט כי הכא אחד אכלו לתיאבון ואחד אכלו אכילה גסה, ושניהם דבר והפכו, והא דלא מפרשינן הכא דה"ק רצה לשם מצוה אוכלה רצה אכילה גסה שלא לשם מצוה אוכלה, משום דמצוה לאוכלה לשם מצוה כדאמרינן התם והיכי אמרינן שאם רצה אוכלה שלא לשם מצוה, וכפר"ת ז"ל דתרי גוויי אכילה גסה.

9. תלמוד בבלי מסכת יומא דף לט עמוד א

תנו רבנן: ארבעים שנה שמש שמעון הצדיק היה גורל עולה בימין, מכאן ואילך - פעמים עולה בימין פעמים עולה בשמאל. והיה לשון של זהרית מלבין, מכאן ואילך פעמים מלבין פעמים אינו מלבין. והיה נר מערבי דולק, מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה. והיה אש של מערכה מתגבר, ולא היו כהנים צריכין להביא עצים למערכה חוץ משני גזירי עצים, כדי לקיים מצות עצים. מכאן ואילך - פעמים מתגבר פעמים אין מתגבר, ולא היו כהנים נמנעין מלהביא עצים למערכה כל היום כולו. ונשתלחה ברכה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, וכל כהן שמגיעו כזית יש אוכלו ושבע, ויש אוכלו ומותיר. מכאן ואילך נשתלחה מאירה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, וכל כהן מגיעו כפול, הצנועין מושכין את ידיהן והגרגרנין נוטלין ואוכלין.

10. תוספות ישנים מסכת יומא דף לט עמוד א

שמגיעו כפול הצנועין מושכין ידיהם. אומר רבי דדוקא מגיעו כפול אבל בכזית לא היו מושכין ידיהם כי דימו לקיים מצות אכילה אבל כאן לא היה מצות אכילה לגמרי כיון שאין שם אלא כפול ולא היו שביעין וא"ת היכא דמגיעין [כפול ושביעין] כדאמרינן בריש פסחים (דף ג ב) איך מיקיימא מצות אכילה י"ל דלא בעי כזית לגמרי אלא כזית עדיף וחשיבא אכילה ולכולם לא היו יכולין לחלק בשוה:

11. שו"ת בית הלוי חלק ג סימן נא

מס' נזיר דף כ"ב אר"י משל לשנים שצלו פסחיהם זה שאכלו לשם מצוה צדיקים ילכו בם וזה שאכלו לשם אכילה גסה ופושעים יכשלו בם א"ל ר"ל רשע קרית ליה נהי דלא עשה מצוה מן המובחר מצוה מיהא קעביד, כבר מפורסם הקושי דמשמע הכא דר"ל ס"ל מצות אין צריכות כוונה ובפסחים דף קי"ד קאמר ר"ל זאת אומרת מצות צריכות כוונה ועיי' בטורי אבן בר"ה דף כ"ח מה שכתב בזה, והנראה לומר דר"ל ס"ל דמצוה שהיא חובה על גוף האדם שמוטל עליו החיוב לעשותה וכמו בהך דפסחים דהאדם מחויב לאכול מרור בזה אינו יוצא ידי חובתו אלא א"כ מכיון לקיים המצוה המוטלת עליו, אבל באכילת קדשים דמצינו גבי לחם הפנים דאמר הגיעני כפול וכבר חקרו בזה רבותינו דמוכח מזה דאכילת קדשים א"צ כזית וכתבתי הסברא בזה בבית הלוי חלק א' סי' ב' דבשלמא אכילת פסח ומצה דהחיוב על האדם שהוא יאכל צריך כזית אבל מצות אכילת קדשים דאינה חיוב על שום אדם שהוא יאכלנו רק המצוה שיהיה הקרבן נאכל משו"ה גם כשמחלקו להרבה אנשים הרי מ"מ נתאכל הקרבן לא בעינן כזית ובמצוה כזו ס"ל לר"ל דאין צריך כוונה ואפשר דבזה כו"ע מודים דא"צ כוונה. ובזה מיושב הא דביבמות דף ל"ט איתא מצות תאכל מצוה שמקודם היתה בכלל היתר נאסרה חזרה והותרה יכול תחזור להתירה הראשון ת"ל מצות תאכל ומפרשינן שם רצה אוכלה מצה רצה אוכלה חלות והקשה שם הקהלת יעקב אמאי לא מפרש רצה אוכלה לשם מצוה רצה אוכלה לשם סעודה יעו"ש. ולפי"ז ניחא דמצות אכילת קדשים כו"ע מודים דא"צ כוונה דמ"מ נתאכלה, וא"כ גבי קרבן פסח אף על גב דהוא חיוב על גוף האדם לאכול בו וצריך כזית דוקא מ"מ הרי גם פסח לא יצא מכלל כל הקדשים ויש בו מצוה של אכילת קדשים דנפקא מקרא דואכלו אותם אשר כופר בם ונמצא דבפסח יש שני מצות באכילתה וכשאוכלו שלא בכוונה נהי דלא יצא בו מצות אכילת פסח למ"ד דצריך כוונה מ"מ קיים מצוה של אכילת קדשים וקאמר ר"ל דלא שייך לומר על אכילה זו ופושעים יכשלו בם כיון דעכ"פ עשה באכילה זו מצוה ורק שחסר לו עוד מצוה השני' וזהו במה שלא אכל עוד כזית בכוונה וא"כ הא לא נכשל באכילתו רק במה שלא אכל, והוא ת"י נכון:

12. רמב"ם הלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה א

מצות עשה מן התורה לאכול א מצה בליל חמשה עשר שנאמר + שמות י"ב + בערב תאכלו מצות, בכל מקום ובכל זמן, ולא תלה אכילה זו בקרבן הפסח אלא זו מצוה בפני עצמה ומצותה כל הלילה, אבל בשאר הרגל אכילת מצה רשות רצה אוכל מצה אורז או דוחן או קליות או פירות, אבל בליל חמשה עשר בלבד חובה ומשאכל כזית יצא ידי חובתו.

13. אור שמח הלכות חמץ ומצה פרק ו הלכה א

[א] מצות עשה כו' לאכול מצה בליל ט"ו, שנאמר בערב תאכלו מצות כו', ומצותה כל הלילה. הנה נחלקו בזה רבוותא קדמאי, הרי"ף והרא"ש וגדולי בעלי התוספות באור זרוע פסקו דמצותה כל הלילה. ודא ברור, דכיון דמספקא לן אם ישאל אדם איך לעשות אם עבר חצות דצריך לאכול מצה מספק, וכיון דמספקא לן הלא שיטת רובא דרבוותא דהעושה מצוה מה"ת מספק חייב לברך, ועיין ביאור הגר"א סימן תרפ"ח, ולכן יש לסמוך על כולהו רבוותא דפסקו דמצותה כל הלילה, דהלכה כר"ע מחבירו, ולשון הגמרא (פסחים קכ, ב) לראבי"ע מורה ג"כ דאין הלכה כמותו, ועל כל כוס צריך לברך, דהשתא דמספק מחויב לומר הגדה תו אסח דעתיה, וכיון דחייב לאכול כזית מצה מספק תו חייב במרור וד' כוסות, דרבנן חייבינהו בזה כ"ז שמחויב במצה ודו"ק. ודלא כאחרונים שפסקו להיפך. ובפרט דאיכא חזקת חיוב, ולא נפטר, כמו בספק קרא קריאת שמע, אמנם כאן הוי ספיקא דדינא, ולא שייך חזקה. אולם נתבונן בהא דאמר פ"ק דברכות דף ט' ע"א ר' אליעזר אומר בערב אתה זובח, וכבוא השמש אתה אוכל, מועד צאתך ממצרים אתה שורף, וזה פלא, דהא אין שורפין קדשים ביום טוב. ופירש"י, כלומר בבוקר הוא נותר, שהגיע זמן שריפה כו', וכמה דחוק טובא, כיון דנאסר

באכילה מחצות תו מאי הוסיף זמן אור הבוקר, מאי נפ"מ שאינו נשרף מחמת לילה או שאינו נשרף מחמת יום טוב. וכן קשה טובא לראב"ע דאמר לא תותירו ממנו עד בוקר והנותר ממנו עד בוקר, וצ"ל לא תעשו דבר שיבוא לידי נותר עד הבוקר. וזה דחוק טובא. לכן נראה לנו לפרש כך, דהנה קרבן פסח חלוק בדינו מדין כל הקרבנות, דכל קרבנות מצוה לאוכלן, אבל אינה מצוה על הקרקפתא דגברי, אלא שיהיו נאכלין ולא יבאו לידי נותר, אבל הפסח מצוה שכל אחד יאכל כזית, ואם אינו אוכל כזית אינו ראוי להימנות על הפסח, וצריך להאכל במצה ומרור, ופסח מצרים היה בו עוד דינים, שנאכל בחפזון. וא"כ גלי קרא דאינו נאכל בדין תורת פסח רק עד חצות, אבל אחר חצות נאכל עד הבוקר, אבל לא בתורת פסח, שעיקרו אינו אלא לאכילה, רק כמו תודה ושלמים וכי"ב, ואם נאכל אחר חצות בטל מצות אכילת פסח, והוא כשאר קרבן הנאכל, שאין מצוה בבעלים דוקא, אלא שיאכל מי שהוא מבני החבורה, ולזה מועיל הגזירה שוה, שזה פרט מפרטי הפסח, אבל קרא אמר שלא תותירו ממנו עד בוקר, דעד הבוקר יכול לאכול כל הלילה, כמו תודה, וזמן שריפה חל כשיגיע זמן בוקר, שאז אינו נאכל כלל, ולכן מועד צאתך ממצרים אתה שורף, פירוש שאז אינו נאכל כלל, ונקרא נותר, והאוכלו בכרת, וכן אם יחשוב אדם לאוכלו אחר חצות אינו מתפגל, כיון דזמן אכילה כקרבן אחר אית ליה עד הבוקר, ורק אם מחשב לאוכלו אחר אור הבקר הוי פיגול. וזה נכון.

וזה הסברא מוכרחת טובא, בהא דאמר בסוגיין (ברכות שם) האי הזה מאי עביד ליה כו', סד"א הואיל ופסח קדשים קלים כו', אף פסח אוקי לילות במקום ימים, ויהא נאכל לשני לילות ויום אחד, כתב רחמנא הזה. והא כתיב ואכלו הבשר בלילה, להורות דאינו נאכל ביום כמו קדשים, ואיך ס"ד שיהא נאכל ביום, וכבר נדחקו רבוותא רש"י ורשב"ם בזה, דרש"י פירש דלאו דיהא נאכל ביום, אלא בלילה הבאה אחריו. וזה אין סברא כלל, דאיך דמי לשלמים, ואיפה מצאנו דבר שנאכל ונדחה חזר ונאכל, ול"ל קרא להכי, ורשב"ם (פסחים קכ, ב ד"ה שלמים) פירש דהו"א דבלילה ויום הבא אחריו נאכל, אבל לא ביום זבחתו, והא קרא סתמא כתיב ואכלו הבשר בלילה, וממעט שלא יהא נאכל ביום. ולסברתינו הנ"ל אתי שפיר טובא. דמדן פסח שיהא נאכל בלילה, אבל סד"א דהוי כמו שלמים הנאכלים לשני ימים ולילה אחד, ואם עבר הלילה אין החיוב אקרקפתא דגברי שיאכלו כזית, רק הוי כמו כל קרבן, והוא נאכל שני לילות ויום אחד, לכן כתב קרא ואכלו הבשר בלילה הזה, למעט דווקא בלילה הזה הוא נאכל אבל ביום אינו נאכל כלל ונעשה נותר. והא דאמר בשילהי פסחים (שם) על משנתנו הפסח אחר חצות מטמא את הידים, אלמא מחצות הוה ליה נותר, מאן תנא, אמר רבי יוסף ראב"ע היא. פירוש, דכבר גדרו חכמים באכילת כל הקדשים שאינה אלא עד חצות להרחיק את האדם מן העבירה, וע"כ דאי משום זה אמאי תני הפסח אחר חצות מטמא את הידים, הא כל הקרבנות כן הוא, וע"כ אף דגזרו שאינו נאכל אחר חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה לא גזרו ע"י טומאת ידים, דכיון שמה"ת הוא נאכל כל הלילה, אלא משום סייג הוא די למיגור שלא לאוכלו, אבל לא לאפוש טומאה, ובפרט לשיטת תוספות פסחים (שם ד"ה אמר רבא) דאם לא אכלו קודם חצות נאכל אחר חצות לא הוי נותר [ומה שהביא האו"ז מהתוספתא אינו מובן, דשם כרבי עקיבא דנאכלת כל הלילה מן התורה, ואינו מטמא את הידים, כיון דרק מדרבנן אינו נאכל אלא עד חצות] אבל לראב"ע דסובר דמצות פסח אין עליו רק עד חצות, ואחר חצות עד הבוקר הוי כשאר קדשים וכמותן פסח, דאין החיוב על קרקפתא דגברי, אלא שיהא נאכל ע"י בני החבורה, א"ש מה שהבדילו חכמים בדין פסח לתת לו דין מיוחד שיהא נותר לטמא את הידים. מפני שאינו נאכל מדרבנן, כמו כל הקדשים אחר חצות משום סייג, משום שבפסח איכא ב"י דין חדש, שנפסדה ממנו מצות אכילת פסח מן התורה, לכן גזרו חכמים עליו דין נותר אחר חצות לטמא את הידים ודו"ק.

הערות לריטב"א יבמות דף מ עמוד א

נגקוט כפשוטו ולא כדברי הביאור לרס"ג אלא דחובה דאכילת פסח על כל אחד מבני החבורה אכתי י"ל דיסוד דינא בחפצא אלא דמוטל חובה שתאכל חפצא דפסח על כל אחד, דלפ"ז מיושב כפשוטו הסתירה מריש לקיש על ריש לקיש. (לפי פירוש רבינו כאן דמייירי שם בהוריות שאכל שלא לשום מצוה) דבקרבת פסח לכר"ע לא בעי כונה. ה) והנה לאידך דברי הביאור לרס"ג הו"ד ציון 497 דעיקר קושיית התוס' על הסוגיא דהוריות מהא דאיתא שם דאכלה לשום אכילה גסה מצוה קא עביד דלאו מצד קיום מצות אכילת קרבן פסח, אלא דדעת התוס' דכל דלא אכל הפסח לא קיים אף הקרבת קרבן פסח, ודהיינו דתירץ התוס' בתירוץ ראשון דאכילת פסחים לא מעכבי, ובזה חולק תירוץ השני וס"ל דבלא אכל הפסח לא קיים מצות הקרבת פסח, ולכן הוצרך לתרץ דאכלו לשום אכילה גסה המכון רק דלא התכון לשם מצוה, דלפי דבריו כפשוטו מיושב קושייתנו מסתירת ריש לקיש דאף אי נימא כהבית הלוי דמצות צריכות כונה בקרבן פסח מצד דאיכא גם מצוה מצד הגברא כמו מצוה, מיהו נראה דזהו רק ביחס למצות אכילת פסח, אבל ביחס למה דאכילת פסח מעכבת בקיום מצות הקרבת פסח פשוט דזהו שיהא החפצא נאכל ובזה לא אכפת לי אם יש כונה וק"ל. (אלא דראה סוף ציון 504 דהוכחנו מרבנו דליתא לפי זה). *502 הא דרבינו הוצרך להאריך בזה היינו לפי	ככונה דבדורא דין שייקיים לפי הטורי אבן וק"ל. ד) והנה בבית הלוי ח"ג סימן נ"א אות ג' כבר עמד בקושיא זו מסתירה של ריש לקיש על ריש לקיש וכן על קושיית הקרן אורה על סוגיין באכילת שירי מנחות (וראה בדבריו גם בח"א סימן ב' אות ז' עוב"ז וכמה שנוגע לתוס' ד"ה רצה), ויישב דבאכילת קדשים דיסוד דינו בחפצא שיהא נאכל ליכא דין דמצות צריכות כונה, מיהו נקט לדבר פשוט דאכילת פסחים כאכילת מצוה דהוא מצות גברא דבעי כונה, ומ"מ יישב סתירת ריש לקיש דנהי דבלא נתכון לשם מצוה לא קיים מצות אכילת פסח, מ"מ כיון דבפסח איכא נמי מצות אכילת קדשים (מלבד המצוה המיוחדת של פסח), ומצות אכילת קדשים קיים באכילת פסח גם בלי כונה לא מקרי בכלל פושעים יכשלו בס עכ"ד. וכמוכחן דפירושו דחוק מאד, דהלא כיון דביטל מצות אכילת פסח מסברא עדיין בכלל פושעים וצ"ע. (ולהלן ציון 504 סוף אות ב' נוכיח מרבנו דאינו מפרש הסוגיא דהוריות כהבית הלוי), מיהו נראה דמה דנקט הבית הלוי לדבר פשוט דפסח בודאי מצות גברא כמצוה ולא כאכילת קדשים לדעתו יש לדון בזה. חדא דמצאתי בביאור הגאון פערלא לרס"ג ח"א מצוה מז סוף עמ' 427-428 דר"ל דמצות אכילת פסח לא רמיא חובה על כל אחד ואחד מבני החבורה, אלא על בני החבורה בכלל רמיא חובה שיהא נאכל על ידם, וכל שנאכל ע"י בני החבורה נחקיים העשה כתיקונה אע"פ שמקצתן לא אכלוה כלל אע"ג דמצוה מן המובחר שיאכלוהו כולם, חובה ליכא ע"ש מקורותיו. ולפי דבריו בודאי מוכח דחובה דאכילת פסח יסוד דינו רק שהחפצא תהא נאכל דומיא דאכילת שירי מנחות דיינו שתאכל לכהני משמר, מיהו האמת ג"ל דאף אם

וטעון בירור. ב) והנה למש"כ ציון 501 אות ד' דיסוד הדין דלריש לקיש שם לא בעי כונה באכילת פסח לעכב אף דבעלמא אית ליה לריש לקיש מצות צריכות כונה דהיינו משום דביסוד דינו אכילת קרבן פסח החובה עליו הוא שיהא חפצא נאכל וליכא דין חובה על הגברא, והבאנו הביאור לרס"ג דלאו חובה על כל אחד מבני החבורה שיאכל אלא שיהא נאכל ע"י החבורה, אלא דלמצוה מן המובחר נאמר דין על כל אחד שיאכל, דלפי דבריו לפ"ז יש לדון דהך דין דחזינן מהסוגיא דהוריות לפירוש זה דאף דליכא דין מצות צריכות כונה בפסח דמ"מ לא חשוב מצוה מן המובחר בלי כונה, יתכן היה לומר דהיינו רק בקרבן פסח בלבד ומשום דנאמר דין מיוחד בקרבן פסח למצוה מן המובחר דין על הגברא שיאכל, ולכן ביחס לדין זה דבעי כונה לריש לקיש לשיטתו דבעלמא מצות צריכות כונה במצות גברא (וכדאיתא בפסחים לענין מרור) שפ"ד דאיתא בסוגיא דהוריות דאם לא התכוון לשם מצוה דלא חשוב מצוה מן המובחר, משא"כ כאן באכילת שירי המנחות דהוא מצוה על החפצא בלבד, ולא מצינו אפילו מצוה מן המוחבר שיאכל כל כהן מהמשמר (וכן משמע מהבית הלוי סימן ב' דליכא אפילו דין לכתחילה שיאכל כל אחד דוקא) ליכא הכרח דבעי כונה אפילו למצוה מן המובחר, מיהו מדהביא רבינו ראיה דבאכילת שירי מנחות דאיכא דין למצוה מן המוחבר שבעי כונה לכתחילה מהך סוגיא דהוריות דמיירי לענין קרבן פסח, מבואר דלית ליה חילוק זה, אלא דהך דין

קרבן פסח, מבואר דלית ליה חילוק זה, אלא דהך דין דבעי כונה מן התורה לכתחילה למצוה מן המובחר דלאו מצד דלכתחילה קרבן פסח אית בה מצות גברא, אלא דגם במצות חפצא לא הוי מצוה מן המובחר מן התורה בלי כונה. (וכן דלדעתי מזה מבואר דאין רבינו מפרש הסוגיא